

OPAKOVÁNÍ – NUMERALIA V ČZJ

Vedle dělení číslovek na **určité** a **neurčité** (několik, několikrát) rozlišujeme 4 základní kategorie číslovek a jejich podkategorie:

A) základní – vyjadřují základní kvantum (1, 5, 38)

B) řadové – lze rozdělit na tři podkategorie: *vyjadřující datum* (8. dubna), *vyjadřující fyzické pořadí* (třetí místo, druhý nejstarší), *vyjadřující pořadí v číselné řadě* (pátá třída, druhý ročník)

C) násobné – dělí se dále na čtyři podkategorie: *vyjadřující počet opakování proběhlé činnosti nebo děje* (Kolikrát? – jednou, dvanáctkrát), *vyjadřující počet opakování děje v daném časovém období* (Jak často? – znaky jsou shodné s první podkategorií), *vyjadřující kolikrát je něco násobeno* (dvojnásobek, čtyřnásobně), *vyjadřující pokolikáté daný děj probíhá* (např. poprvé, podruhé)

D) speciální – využívají se ve speciálních případech: *obrácené* (čtyřka z angličtiny, rok 2004, Praha 5), *ikonické* (číslo dresu, metr čtverečný, druhá odmocnina), *specifické* (jediný, pouze dva, ještě jeden, ještě dva, my tři, oni čtyři)

OPAKOVÁNÍ - INKORPORACE ČÍSLOVEK

- A) časová** – inkorporace číslovek 1-10 se znaky minuta, hodina, den, týden, měsíc, rok (POZOR při vyjádření věku – 5 let x 23 let, času ve smyslu délky trvání x časového úseku x přesného určení času)
- B) finanční** – inkorporace číslovek 1-10 se specifickým tvarem ruky (x lze vyjádřit i dalšími způsoby – základní číslovka + znak koruna)

VERBA

ZÁKLADNÍ ROZDÍLY VE SLOVESECH V ČJ A ČZJ

- V ČJ všechna slovesa proměnou svých tvarů vyjadřují gramatické významy osoby, čísla, času, způsobu, rodu a vidu.
- V ČZJ se pro vyjádření osoby a čísla proměňují pouze některá slovesa, ostatní se neproměňují a je potřeba osobu a číslo vyjádřit pomocí např. osobního zájmena (já jím, vy jíte – znak JÍST je vždy stejný bez ohledu na osobu a číslo).
- V ČJ jsou kategorie času, způsobu atd. vyjadřovány gramaticky, tj. změnou slovesného tvaru (např. já jím, já jsem jedl).
- V ČZJ se tyto kategorie musí vyjádřit lexikálně, tj. přidáním slova s žádoucím lexikálním významem (při vyjádření času – bylo jíst). Přítomný čas pak není nutné lexikálně zdůrazňovat (vždy se užívá základní tvar/znak slovesa).
- Oproti slovesům v češtině jsou slovesa v českém znakovém jazyce často informačně bohatší díky inkorporaci, která se v ČZJ běžně užívá. Díky simultánnosti mohou změnou tvaru ruky podávat doplňující informace o svém objektu (HODIT kámen, oštěp, disk). Kdežto v češtině musí být tato informace sdělena jednotlivými slovy kladenými za sebou.

ZÁKLADNÍ KLASIFIKACE SLOVES V ČZJ

- **Prostá slovesa** – svým tvarem nedokáží vyjádřit kategorii osoby a čísla, mají pouze tzv. citátovou (slovníkovou) formu, k vyjádření subjektu a objektu je nutné využít lexikálních prostředků (jmen, tj. osob, věcí, čísel apod., a zájmen), pro všechny osoby a čísla jsou vždy stejná, liší se pouze použitým doprovodným lexikálním prostředkem (já jím, ty jíš, oni jí), často jsou to slovesa artikulovaná na těle (mít rád, rozumět, pamatovat), ale i další (prosit, kontrolovat aj.).

ZÁKLADNÍ KLASIFIKACE SLOVES V ČZJ

- **Shodová slovesa** – mohou vyjádřit kategorii osoby a čísla změnou artikulace znaku (místo provedení znaku, orientace dlaně a prstů, směr pohybu), užití jména a zájmena není tedy povinné, v závislosti na počáteční místo provedení argumentu můžeme rozlišit tři podskupiny shodových sloves:
  - *pohyb začíná u subjektu a vede k objektu* – VRÁTIT já tobě, ty jemu, stejně tak DÁT, ZABÍT, PLATIT aj.
  - *pohyb začíná u objektu a vede k subjektu* – POZVAT mně ty, tebe já, stejně tak VYUŽÍVAT, VYBRAT aj.
  - *více subjektů* – tzv. reciproční slovesa mohou vyjádřit vzájemnou činnost subjektů, subjekty jsou zároveň objekty, např. DÍVAT SE, PROHLÍŽET SE (vzájemně já ty, já on).

ZÁKLADNÍ KLASIFIKACE SLOVES V ČZJ

- **Prostorová slovesa** – nejsou schopna svým tvarem vyjádřit kategorii osoby a čísla, k tomu využívají doprovodné lexikální prostředky (jména a zájmena), lze rozdělit na tři podskupiny:
  - *slovesa vyjadřující pohyb v prostoru* – v ČJ rozlišována předponami (přiletět, sletět, odletět aj.), využívání vizuálně-motorické povahy ČZJ, tj. schopnosti vizualizovat prostorové vztahy (jiné významy slovesa LETĚT - přiletět/přistát, odletět, STĚHOVAT SE – nahoru, ke mně, jinam),
  - *slovesa vyjadřující určení místa* – změna místa artikulace podle toho, kde je děj vykonáván (UHODIT SE – hlava, ruka, čelo, KOUSNOUT – nos, ruka, OPEROVAT – hlava, břicho aj.),
  - *slovesa vyjadřující určení místa, pohyb objektu a s nimi vyjadřující prostředek klasifikátorovým tvarem ruky* (HOLIT SE – žiletkou, strojkem, britvou + tvář, nohy, v podpaží).

MODÁLNÍ SLOVESA V ČZJ

- V ČZJ existují slovesa vyjadřující modalitu výpovědi, např. chtít, smět, muset, umět aj.
- Zápor modálních sloves je zpravidla tvořen nepravidelně, a to:
  - *pohyb je artikulován smyčkou α – morfém záporu (moci – nemoci),*
  - *změnou tvaru a pohybu ruky (umět – neumět, smět – nesmět),*
  - *kombinací výše zmíněných (muset – nemuset),*
  - *změnou pohybu ruky (chtít – nechtít).*
- K vyjadřování modality často slouží specifické znaky (avv, fifi aj.)

KATEGORIE ČASU V ČZJ

- Znakové jazyky nemají gramatickou kategorii času (slovesa se pro vyjadřování času neproměňují – flexe sloves), čas je vyjádřen lexikálně, tj. pomocí výrazů, které časově upřesňují děj (znaky jako zítra, včera, bude, bylo, teď).
- Díky možnosti trojrozměrného využití prostoru lze ve znakovém jazyce čas vyjádřit pomocí časových os/linií.
- V češtině je typické vyjádření času v každém určitém slovesném tvaru. Zato v ČZJ se na začátku výpovědi určí časový rámec, díky kterému se už dále nemusí v dané výpovědi čas lexikálně upřesňovat.

ČASOVÉ OSY/LINIE V ČZJ

V ČZJ rozlišujeme 4 základní časové osy/linie:

A) časová osa/linie zepředu dozadu nebo zezadu dopředu – nachází se vedle těla nad ramenem, slouží k vyjádření budoucnosti – vpředu a minulosti – vzadu (př. Já bylo pracovat. Já bude pracovat.),

B) časová osa/linie zespoda nahoru – v prostoru před tělem, slouží k vyjádření období růstu člověka (př. 7 let – věk – malý – růst – 9 let),

C) časová osa/linie zleva doprava před tělem – v neutrálním prostoru, slouží k vyjádření určitého časového úseku, resp. doby trvání (např. pracovní den: Pracuje od 8 ráno do 4 odpoledne.), nejčastěji se vztahuje na vyjadřování času v hodinách a měsících.

D) časová osa/linie od těla vpřed – užívá se ve specifických případech typu rok, odkládat, příští, pokračovat.

CVIČENÍ

- Popis toho, co jsem dělal/a minulý víkend.
- Jaké jsou mé plány na příští víkend.

POUŽITÉ ZDROJE

- LANGER, Jiří. *Znakové systémy v komunikaci neslyšících*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. Studijní opory. ISBN 978-80-244-3746-0.
- SERVUSOVÁ, Jana. *Kontrastivní lingvistika - český jazyk x český znakový jazyk*. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, c2008. ISBN 978-80-87218-30-3.
- OKROUHLÍKOVÁ, Lenka a Petra SLÁNSKÁ BÍMOVÁ. *Rysy přirozených jazyků: český znakový jazyk jako přirozený jazyk. Lexikografie: slovníky českého znakového jazyka*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, c2008. ISBN 978-80-87153-47-5.
- MACUROVÁ, Alena a Petra BÍMOVÁ. *Poznáváme český znakový jazyk II. Slovesa a jejich typy*. Speciální pedagogika. 2001, roč. 11, č. 5, s. 285-296.